

Karol Bieniek

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Turecka Partia Sprawiedliwości i Rozwoju (AKP) – na drodze ku „nowej Turcji”

**Turkish Justice and Development Party (AKP) –
on the way to the „New Turkey”**

Słowa kluczowe: Turcja, AKP, „nowa Turcja”, kemalizm, dyskurs

Keywords: Turkey, AKP, „new Turkey”, kemalism, discourse

Streszczenie

Celem artykułu jest ukazanie politycznej drogi proislamskiej Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (tur. *Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP), rządzącej Turcją od 2002 roku. Dyskurs tego stronnictwa sprowadza szereg procesów politycznych, społecznych i gospodarczych do konfrontacji „starej” Turcji z „nową”. Ta ostatnia z kolei stanowi immanentną cechę tożsamości ideowej AKP, która w okresie minionych piętnastu lat uległa istotnym przemianom. Zagadnienia te zostaną omówione w toku wyciągniętych wniosków.

Abstract

This paper aims at presenting the political route of the pro-Islamic Justice and Development Party (tur. *Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP) that is ruling Turkey since 2002. The party's discourse visibly reduces vital political, social and economical processes to the confrontation of „new” Turkey with an „old” one. The former is an immanent part of party's ideological identity thus evolved substantially during past fifteen years. All this issues will be analyzed in this paper.

Wprowadzenie

W chwili obecnej Republika Turcji jest państwem, w którym dokonują się ważne przemiany wewnętrzne. Objęcie steru rządów w 2002 roku przez proislamską Partię Sprawiedliwości i Rozwoju (tur. *Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP) i prowadzone przez to ugrupowania działania w zakresie polityki wewnętrznej, doprowadziły do sytuacji,

w której polityczny obóz kemalistów, reprezentowany na tureckiej scenie partyjnej przez najstarsze stronnictwo w tym kraju tj. Partię Ludowo-Republikańską (tur. *Cumhuriyet Halk Partisi*, CHP), znalazł się w odwrocie. Szereg reform wewnętrznych, zmiany w ustawie zasadniczej i prawie wyborczym oraz osłabienie sił zbrojnych sprawiły, że aktualnie sprawująca nieprzerwanie i samodzielnie władzę, od 2002 roku wygrywająca kolejne wybory AKP jest główną siłą tureckiej polityki, z kolei CHP konsekwentnie stanowi główną partię opozycyjną. Dodatkowym czynnikiem osłabiającym to ugrupowanie jest jakość partyjnego przywództwa, gdzie lider CHP Kemal Kılıçdaroğlu postrzegany jest jako postać pozbawiona charyzmy i przywódczych cech osobowościowych, tak widocznych w kontekście politycznego funkcjonowania Recepta Tayyipa Erdoğan, twórcy i lidera AKP¹. Zjawiskiem interesującym jest, że w ciągu minionych piętnastu lat Partia Sprawiedliwości i Rozwoju, partia premiera, a obecnie prezydenta, zdołała w znaczący sposób rzucić wyzwanie elitom utożsamianym z kemalistowskim establishmentem. Siły społeczne oraz wyborcy reprezentowani aktualnie przez kemalistowską CHP w znacznej mierze czerpią i odwołują się do wartości, które zostały ukształtowane wraz z nowoczesną turecką państwowością, tj. w latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego stulecia. Wartości te, takie jak chociażby świeckość państwa, coraz powszechniej we współczesnej Turcji stają się przedmiotem krytyki oraz kontestacji ze strony rządzącego ugrupowania, które w dyskursie publicznym konsekwentnie posługuje się hasłem budowy „nowej Turcji”. Przegłosowane przez turecki parlament, a następnie zaakceptowane przez suwerena w referendum, zmiany konstytucyjne są w tym kontekście swoistego rodzaju kumulacją procesu centralizacji władzy przez R.T. Erdoğan i jego polityczne zaplecze – zgodnie z postanowieniami przyjętymi 16 kwietnia 2017 r. do ustawy zasadniczej z 1982 r. wprowadzono kluczowe zmiany ustrojowe, które *de facto* nadają systemowi Turcji znamiona struktury prezydenckiej².

W tym kontekście analiza dyskursu Partii Sprawiedliwości i Rozwoju, budowane konsekwentnie na dychotomii „stara” *versus* „nowa” Turcja, stanowi ciekawe zagadnienie badawcze. Celem niniejszego artykułu jest tym samym ukazanie politycz-

¹ Formalnie od 2014 r. wraz z objęciem urzędu Prezydenta Republiki Turcji R.T. Erdoğan nie jest już liderem tego stronnictwa, aczkolwiek faktem jest, że w dalszym ciągu kontroluje on struktury partyjne.

² Zmianie uległo 18 artykułów ustawy zasadniczej z 1982 r. Kluczową kwestią jest powierzenie prezydentowi szefostwa rządu, wyposażenie w dodatkowe kompetencje wykonawcze, takie jak wydawanie dekretów z mocą ustaw, zrównanie kadencji parlamentu z kadencją prezydenta (do 5 lat), zapewnienie prezydentowi możliwości liderowania partii politycznej. Zmiany mają zostać wprowadzone w 2019 r. Zob. *Anayasa değişikliği maddeleri tam metni, Yeni anayasa maddeleri nelerdir?*, <http://www.cnnturk.com/video/turkiye/anayasa-degisikligi-maddeleri-tam-metni-yeni-anayasa-maddeleri-nelerdir> [dostęp: 15.05.2017].

nej drogi AKP oraz sposobu prezentacji wartości uważanych przez to ugrupowanie za kluczowe, jednocześnie osadzonych w postrzeganiu zjawisk politycznych, społecznych i gospodarczych zachodzących w Republice Turcji, jako konfrontacji nowej i ewoluującej politycznej jakości (tj. AKP) oraz sił wobec niej opozycyjnych utożsamianych ze „starą” Turcją. Znamionem zjawiskiem jest, że wspomniana dycho-
tomia podlegała jakościowym przemianom – „nowa” Turcja 2002 roku znacząco różni się od rzeczywistości roku 2017; także to zagadnienie zostanie omówione w toku wywodu.

Partia Sprawiedliwości i Rozwoju – od „starej” do „nowej” Turcji

Partia Sprawiedliwości i Rozwoju powstała w 2001 roku i wywodzi się z działającego w Turcji od lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku ruchu związanego z politycznym islamem, tj. Ruchu Spojrzenia Narodowego (tur. *Milli Görüş Hareketi*, MGH). Czynnikiem spajającym jest postać R.T. Erdoğan, twórcy AKP, a wcześniej polityka działającego właśnie w kolejnych stronnictwach skupionych wokół MGH.

W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku nastąpił wzrost znaczenia Ruchu oraz znaczące rozszerzenie jego bazy wyborczej. Największym sukcesem było uzyskanie, wyborach z grudnia 1995 roku większości głosów przez Partię Dobrobytu (tur. *Refah Partisi*, RP). Liderem RP był funkcjonujący od ponad dwóch dekad w tureckiej polityce Necmettin Erbakan, polityczny mentor R.T. Erdoğan. Znamienne jest, że w ramach MGH, już od lat siedemdziesiątych tworzył on kolejne struktury partyjne będące emanacją jego poglądów, ściśle związanych z politycznym islamem i zmianą porządku społecznego oraz gospodarczego Republiki Turcji. Stały nacisk wojskowego i kemalistowskiego establishmentu konsekwentnie hamował funkcjonowanie kolejnych partii – ich działalność była zawieszana, a one same rozwiązywane najczęściej na mocy decyzji Trybunału Konstytucyjnego (tur. *Anayasa Mahkemesi*), pod zarzutem łamania konstytucyjnej zasady świeckości państwa. Los ten podzieliły kolejne ugrupowania Erbakana, takie jak Partia Ładu Narodowego (tur. *Milli Nizam Partisi*, MNP, 1970–1971), Partia Ocalenia Narodowego (tur. *Milli Selamet Partisi*, MSP, 1972–1981), Partia Dobrobytu (1983–1998), Partia Cnoty (*Fazilet Partisi*, FP, 1998–2001)³. Jednocześnie każde kolejne stronnictwo było ideowym i programowym kontynuatorem rozwiązanej partii. Wspomniane już zwycięstwo wyborcze RP stanowiło olbrzymią niespodziankę dla kemalistowskiego establishmentu, podobnie jak utworzenie przez N. Erbakana w 1996 roku koalicyjnego rządu wraz z centroprawicową

³ C. Taslaman, *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de İslam*, İstanbul 2011, s. 241.

Partią Słusznej Drogi (tur. *Doğru Yol Partisi*, DYP). W oczywisty sposób musiało to przykuć uwagę generalicji. Chociaż sam Erbakan, będąc świadomym zagrożenia, stosował już jako premier raczej wyważoną retorykę, to w 1997 roku został zmuszony do ustąpienia ze stanowiska przez wojskowych. Wydarzenie to określa się w Turcji jako „postmodernistyczny” przewrót, w którym „wojsko zrzuciło Refah (RP) z urzędu”⁴. W 1998 roku aresztowany został sam Erdoğan, który właśnie z ramienia RP pełnił urząd burmistrza Stambułu. Przyczyną aresztowania było odczytanie na wiecu w prowincji Siirt w 1997 roku poematu autorstwa Ziyi Gökälpa, gdzie padają słowa chociażby, takie jak „Minarety to nasze bagnety...”. Oskarżono go o podsycanie nienawiści na tle religijnym i rasowym oraz skazano na 10 miesięcy więzienia⁵. W 1998 r. rozwiązana została także Partia Dobrobytu, niezwłocznie zastąpiona przez Partię Cnoty.

Wydarzenia z roku 1997 stanowią przełomową cezurę dla funkcjonowania zarówno partii wywodzących się z Ruchu Spojrzenia Narodowego, jak i samego Erdoğan, który po odbyciu czteromiesięcznej kary, wstąpił początkowo w szeregi Partii Cnoty. Powstała w 2001 roku FP nie posługiwała się już tak zdecydowanie antyzachodnią, antykapitalistyczną i proislamską retoryką, jak jej poprzedniczki. Wprowadzono nową strategię bazującą na porzuceniu wymienionych elementów złagodzeniu stanowiska, gdzie religijne segmenty społeczeństwa przedstawiane były nie jako wrogowie podstawowych wartości Republiki Turcji, ale raczej jako jej prawdziwi twórcy. Podkreślano łączność z osmańskim dziedzictwem oraz wkład czynnika islamskiego w powstanie i kształtowanie państwowości we wczesnych latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego wieku⁶. Adaptacja tego rodzaju poglądów nie uchroniła FP przed wspomnianym już rozwiązaniem, które z kolei doprowadziło do rozłamu w całym ruchu.

To właśnie delegalizacja przez wojskowych tego stronnictwa w 2001 roku walnie przyczyniła się do porzucenia przez R.T. Erdoğan politycznej drogi Ruchu Spojrzenia Narodowego oraz założenia Partii Sprawiedliwości i Rozwoju. Wraz z grupą działaczy określających się jako „reformatorzy” lub „odnowiciele” (tur. *Yenilikçiler*) utworzył ugrupowanie, które szybko miało trwale zdominować turecką scenę partyjną. Liderzy nowego stronnictwa wyciągnęli lekcję z wydarzeń „postmodernistycznego przewrotu” i zrozumieli, że w ówczesnej sytuacji politycznej wygranie wyborów i stworzenie rządu nie były wystarczające, aby sprawować władzę w kraju, wobec dominacji takich kemalistowskich instytucji, jak siły zbrojne, Trybunał Konstytucyjny

⁴ M. Kamrava, *Pseudo-Democratic Politics and Populist Possibilities: The Rise and Demise of Turkey's Refah Party*, „British Journal of Middle Eastern Studies” 1998, nr 25, s. 275.

⁵ *Erdoğan 10 ay hapis*, <http://www.milliyet.com.tr/1998/04/22/siyaset/siy00.html> [dostęp: 11.06.2017].

⁶ E. Özyurek, *Modernilk Nostaljisi Kemalizm, Laiklik ve Gündelik Hayatta Siyaset*, İstanbul 2011, s. 200–207.

czy też urząd Prezydenta Republiki⁷. Z kolei zwolennicy Necmettina Erbakana utworzyli Partię Szczęścia (tur. *Saadet Partisi*, SP), która funkcjonuje do dnia dzisiejszego, ale jej znaczenie na tureckiej scenie partyjnej od samego początku było, i nadal jest, marginalne.

Odcięcie się od ideowych założeń Ruchu Spojrzenia Narodowego stanowiło dla AKP wyzwanie i pierwszy krok w kształtowaniu tak własnej tożsamości, jak i „nowej Turcji”. W obliczu wspomnianych wydarzeń szefostwo AKP postanowiło odciąć się od przeszłej proweniencji i nadać formacji odmienny programowo charakter.

Zdając sobie sprawę, że nowo powstałe AKP funkcjonuje w rzeczywistości politycznej i społecznej zdominowanej przez wrogie jej siły i polityczne instytucje kemalizmu, postanowiono w pierwszej kolejności nie eksponować kwestii związanych z religią – kadry stronnictwa konsekwentnie sprzeciwiały się oznaczaniu partii jako „umiarkowanie proreligijna”. W to miejsce partyjni ideolodzy, na czele z Yalçınem Akdoğanem, wprowadzili koncepcję „konserwatywnej demokracji”, gdzie uniwersalne wartości demokracji liberalnych, takie jak uniwersalizm praw człowieka, rządy prawa, znaczenie społeczeństwa obywatelskiego i pluralizmu politycznego postanowiono zaadaptować do specyficznego, tureckiego kontekstu społecznego i kulturowego⁸. Tym samym AKP przyjęła w początkowym okresie „umiarkowany i niereligijny dyskurs”⁹.

Kolejne zmiany dotyczyły kwestii ekonomicznych, a celem stała się integracja Tureckiej gospodarki ze strukturami zachodniego świata, w pierwszej kolejności z Unią Europejską. W zdecydowany sposób opowiadano się za przyjęciem liberalnego modelu gospodarczego, co stało w sprzeczności z antykapitalistycznymi ideami stronnictwa N. Erbakana. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, że pierwsza kadencja rządu AKP przypadająca na lata 2002–2007 to czas gdzie integracja ze strukturami Unii Europejskiej stała się priorytetem nie tylko w odniesieniu do sfery ekonomicznej, ale także o politycznym charakterze. Przeprowadzono w tym okresie szereg reform wewnętrznych: zniesiono karę śmierci, rozszerzono katalog praw i wolności obywatelskich, uznano prymat i znaczenie umów międzynarodowych dla krajowego prawodawstwa oraz stopniowo przystąpiono do redukcji roli sił zbrojnych w kształtowaniu procesów politycznych. Kulminacją tych działań było przyznanie Turcji 3 października 2005 roku statusu oficjalnego kandydata do struktur UE.

Jednocześnie charakterystyczne dla AKP jest budowanie swojej bazy wyborczej w oparciu o nową grupę społeczną, będącą beneficjentami wolnorynkowych reform,

⁷ C. Taslaman, *Küreselleşme...*, s. 244.

⁸ Y. Akdoğan, *Muhafazakar Demokrasi*, Ankara 2003, s. 4–7.

⁹ Ü. Cizre, *Introduction: The Justice and Development Party: Making Choices, Revisions and Reversal Interactively*, [w:] *Secular and Islamic Politics in Turkey: The Making of the Justice and Development Party*, red. Ü. Cizre, New York 2008, s. 4.

które AKP kontynuowała oraz wzrostu gospodarczego, jakiego doświadczyła Turcja tamtego okresu. Mowa tutaj o grupie przemysłowców i biznesmenów reprezentujących dynamicznie rozwijający się przemysł regionu Anatolii. Rozkwit anatolijskiej przedsiębiorczości w konserwatywnym, proreligijnym i rolniczym regionie zmienił charakter procesów społecznych w całym kraju – wraz z bogaceniem się tej warstwy zaczęła ona domagać się równych warunków społecznych i rynkowych uważając, nie bez przyczyny, że zdominowany przez kemalistowską elitę aparat państwowy zapewnia lepsze warunki konkurencyjności grupom przemysłowym związanymi właśnie z nimi, które przeważnie działają w Stambule i są skupione we wpływowym Tureckim Stowarzyszeniu Przemysłowców i Biznesmenów (tur. *Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği*, TÜSİAD) powstałym w 1971 roku. Wspomniany proces zapoczątkowany został już w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, ale dopiero AKP zdołała w pełni „zagoszparować” ten istotny segment elektoratu, czyniąc go *de facto* swoim politycznym zapleczem. Przyjmuje się, że już sama nazwa tego stronnictwa, tj. Partia Sprawiedliwości i Rozwoju, odwołuje się właśnie do koncepcji sprawiedliwości społecznej, zapewniającej różnorakim podmiotom możliwości swobodnego, równego funkcjonowania. Charakterystyczne, że o ile polityczni przeciwnicy określali tę grupę w sposób pogardliwy jako „islamski kapitał” lub „reakcyjny kapitał” to AKP konsekwentnie stosowała przywracającą dumę nazwę „anatolijskie tygrysy”¹⁰.

Dla pierwszej kadencji AKP znamienny jest także język kompromisu, gdzie partia ukazywana była jako siła zmieniająca Turcję, służąca społeczeństwu oraz będąca awangardą postępu, ściśle związanego z integracją europejską. Kolejne etapy rządów tego stronnictwa przyniosły znamienne zmiany stosowanej retoryki. Wraz z postępującym procesem osłabienia wpływu sił zbrojnych na politykę oraz zawłaszczenia struktur administracji państwowej integracja europejska ustąpiła miejsca mocarstwowym ambicjom Turcji w regionie, a konsensus zastąpiono dychotomią „nowa” *versus* „stara” Turcja, ściśle zresztą z tym związaną.

Koncepcja „nowej Turcji” pojawia się w dyskursie publicznym częściej od 2010 roku, gdzie w jednoznaczny sposób bywa przeciwstawiana kemalistowskiej „starej” Turcji, a cały sposób budowania narracji ma na celu umniejszenie ideowemu i instytucjonalnemu dziedzictwu kemalistowskiej przeszłości¹¹. Polityczni przeciwnicy, w pierwszej kolejności Partia Ludowo-Republikańska, stają się symbolicznymi emanacjami minionego porządku oraz metaforami „starej” Turcji. Co charakterystyczne,

¹⁰ Ö. Demir, M. Acar, M. Toprak, *Anatolian Tigers or Islamic Capital: Prospects and Challenges*, „Middle Eastern Studies” 2004, nr 40 (6), s. 166–188.

¹¹ F. Açıkel, *Muhafazakar Sosyal Mühendisliğin Yükselişi: „Yeni Türkiye”nin Eski Siyaseti*”, „Birikim” 2012, nr 276, s. 14.

R.T. Erdoğan w większości swoich przemówień publicznych używa pojęcia „mentalność CHP” i przypomina o przeszłości, w której kemalistowska elita najpierw funkcjonowała w systemie monopartyjnym, a później kontrolowała politykę za sprawą takich instytucji, jak siły zbrojne czy Trybunał Konstytucyjny. Okres ten opisywany jest jako czas ucisku znacznych segmentów społeczeństwa (szczególnie tych zorientowanych konserwatywnie), kształtowania procesów społecznych odgórnie w sposób autorytatywny, korupcji, dyskryminacji oraz narzucania laickości – „mentalność CHP” jest „brudna”¹², określana jako „katastrofa”, „nienawiść”, „mącenie jedności”¹³. Jednocześnie odwołanie do niej stanowi wygodny sposób tłumaczenia własnych niepowodzeń w zakresie polityki wewnętrznej; przykładowo po symptomatycznym kryzysie narosłym wokół wydarzeń w Parku Gezi Erdoğan w następujący sposób odniósł się do namalowanego sprayem na murze napisu – „Zülüm 1453`ta başladı” (Tyrania zaczęła się w 1453 roku)¹⁴: „Tego dnia, ci którzy dokonywali zamieszek i walczyli z policją w Kadıköy¹⁵ podczas wydarzeń w Parku Gezi, wymalowali na ścianie ten oto slogan! Nigdy go nie zapomnijcie! Jakiż to slogan? *Tyrania zaczęła się w 1453!* To jest mentalność CHP, to pasuje do mentalności CHP. Nie mogli strawić, że czasy ciemności są już zamknięte [...]”¹⁶.

„Nowa” Turcja jest przedstawiana społeczeństwu jako zakrojony na szeroką skalę projekt modernizacyjny odwołujący się do znamienych dat z tureckiej historii. Hasło wyborcze AKP z 2011 roku to „Turcja jest gotowa: Cel 2023” – w otwarty sposób nawiązuje do rocznicy stu lat istnienia Republiki Turcji. Polityczne doprecyzowanie założeń z kampanii wyborczej zawarto w dokumencie pt. „Wizja polityczna Partii Sprawiedliwości i Rozwoju 2023. Polityka, społeczeństwo, świat – wielki naród wielka siła. Cel 2023” wydanym w 2012 roku. Ponownie zdefiniowano w nim ideologiczną płaszczyznę funkcjonowania partii jako konserwatywną demokrację, a okres przed dojściem do władzy tego stronnictwa ukazano w mrocznych barwach: „[...] Przez dziesiątki lat tureckie życie polityczne pozostawało w cieniu napięć pomiędzy religią, a polityką, tradycją, a nowoczesnością, religią a państwem, państwem, społeczeństwem a jednostką. Partia Sprawiedliwości i Rozwoju [...] znormalizowała te na-

¹² *Başbakan Erdoğan: Çünkü CHP zihniyeti pisliktir*, <http://www.milliyet.com.tr/basbakan-erdogan-cunku-chp/siyaset/detay/1720752/default.htm> [dostęp: 12.06.2017].

¹³ *Erdoğan: CHP Zihniyeti Yıkındır, Ateştir, Ortahği Karıştırmaktır*, <https://www.haberler.com/erdogan-chp-zihniyeti-yikindir-atesdir-ortaligi-8256595-haber/> [dostęp: 13.06.2017].

¹⁴ W 1453 roku sułtan Mehmet II zdobył Konstantynopol, położył kres istnieniu Cesarstwa Bizantyjskiego, zmienił nazwę miasta na Sztambuł, czyniąc je stolicą Imperium Osmańskiego.

¹⁵ Kadıköy to dzielnica Sztambułu.

¹⁶ *Erdoğan: İşte CHP zihniyeti bu!*, <http://www.sozcu.com.tr/2014/gunun-icinden/erdogan-iste-chp-zihniyeti-bu-447488/> [dostęp: 15.06.2017].

pięcia”¹⁷. Z kolei rządy AKP przedstawiono jako czas doniosłych politycznych przemian: „Partia Sprawiedliwości i Rozwoju zainicjowała najbardziej kompleksową zmianę i program przemian w historii Republiki oraz wprowadziła reformy, które nadały jej charakter postępowej demokracji. AKP nie postrzega konserwatyzmu jako przeciwieństwa zmiany. Wręcz przeciwnie, definiuje go jako opozycję wobec autorytaryzmu i radykalnych przemian. Tym samym bazując na zrozumieniu postępujących zmian i dynamiki społecznej urzeczywistniła *ciche rewolucje*”¹⁸.

Znamiennym jest, że już w 2014 roku hasłem kampanii prezydenckiej R.T. Erdogana było „Na drodze ku Nowej Turcji”, a program wyborczy potocznie nazwano „Manifest Nowej Turcji”¹⁹. Należy w tym miejscu podkreślić, że w toku swoich rządów AKP podjęła, za pośrednictwem kontrolowanej przez siebie administracji państwowej, szereg działań mających na celu nadanie „nowej” Turcji wymiaru symbolicznego. W centrum Ankary, na terenie modelowej farmy założonej przez samego Mustafę Kemala Atatürka, wybudowano ogromnym kosztem i pomimo protestów pałac prezydencki, nazywany potocznie *biały domem* lub *białym pałacem* (tur. *Ak Saray*)²⁰. Gra słów w tym przypadku jest interesująca albowiem w języku tureckim słowo *ak* jest archaicznym oznaczeniem bieli, natomiast sama AKP określana bywa także jako AK Parti, czyli po prostu Partia Sprawiedliwości i Rozwoju.

„Nowa” Turcja symbolicznie odcina się od przeszłości kemalistowskiej i ponownie odkrywa swoją osmańską tożsamość; następuje marginalizacja ważnych świąt państwowych odnoszących się do historii Republiki – oficjalne ustawodawstwo z 2012 roku w poważnym stopniu ograniczyło znacznie takich świąt, jak chociażby „Dni Atatürka” poprzez przeniesienie ich na szczybel prowincji²¹. Jednocześnie więcej uwagi poświęca się takim wydarzeniom, jak celebrowanie „święta podboju” (tur. *Fetih Bayramı*), które upamiętnia zdobycie Stambułu i przez długi okres nie było obchodzone w świeckiej Republice Turcji.

Opisane zjawiska i procesy są charakterystyczne dla politycznego konfliktu oraz procesu zastępowania jednej elity przez drugą. Jak pisze Mannheim „Konflikt poli-

¹⁷ *AK Parti 2023 Siyasi Vizyonu. Siyaset, Toplum, Dünya – Büyük Millet, Büyük Güç. Hedef 2023. 30 Eylül 2012*, <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/akparti2023siyasivizyonuturkce.pdf>, s. 6 [dostęp: 20.06.2017].

¹⁸ *Ibidem*, s. 8.

¹⁹ *Yeni Türkiye vizyonu*, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2014/07/12/yeni-turkiye-vizyonu> [dostęp: 12.06.2017].

²⁰ *Erdogan presidential palace cost soars for Turkey*, <http://www.bbc.com/news/world-europe-29912398> [dostęp: 15.06.2017].

²¹ *Ulusal ve Resmi Bayramlar ile Mahalli Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri ve Tarihi Günlerde Yapılacak Tören ve Kutlamalar Yönetmeliği*’nin yürürlüğe konulması, Karar Sayısı: 2012/3073, <http://resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120505-7.htm> [dostęp: 17.06.2017].

tyczny, od samego początku jest zrationalizowaną formą walki o społeczną dominację, atakiem na społeczny status oponenta, jego prestiż i pewność siebie²². W chwili obecnej ww. problemy cechują tureckie życie polityczne i społeczne; AKP. zdołała uczynić siebie centrum tureckiej polityki, a jej polityczni oponenti pozostają w głębokiej defensywie.

Podsumowanie

Pojęcie modernizacji stanowi trwały pomysł na Turcję od momentu jej powstania jako nowoczesnej formy państwowości w 1923 roku. Prowadzone w imię zasad kemalizmu, zakrojone na szeroką skalę modernizacyjne reformy twórcy państwa, M.K. Atatiirka, na celu miały właśnie szeroko rozumianą zmianę i postrzegane były jako wehikuł mający nadać Turcji wymiar nowoczesnego państwa, bliskiego w przebiegu procesów politycznych, gospodarczych, społecznych, swoim odpowiednikom zachodnioeuropejskim. W procesie tranzycji od Imperium Osmańskiego do Republiki Turcji częściowo zrealizowały one swój cel, aczkolwiek w znaczeniu politycznym doprowadziły do supremacji bliskich kemalizmowi sił, które w otwarty sposób kształtowały oraz ingerowały w porządek polityczny tego kraju praktycznie do końca ubiegłego stulecia. Objęcie władzy przez proislamską Partię Sprawiedliwości i Rozwoju w 2002 roku ponownie uczyniło postulat „nowej” Turcji aktualnym i stało się immanentną cechą założeń programowych tego stronnictwa. W tym kontekście dostrzegalna jest wyraźna ewolucja poglądów gdzie początkowo „nowa” Turcja miała być bardziej demokratyczna, bazująca na uniwersalnych wartościach, bliska Europie. Wraz z procesem centralizacji władzy przez R.T. Erdoğanę dychotomia ta zyskała nowe znaczenie. „Nowa” Turcja jest już państwem swojego premiera/prezydenta, a polityczni oponenti utożsamiani są, nie do końca bezpodstawnie, jako reprezentanci tych sił politycznych, które przez przeważający okres historii nowożytnej Turcji rościli sobie pretensje do odgórnego kształtowania jego rzeczywistości. Zmianie retoryki towarzyszy także wyraźne rozszerzenie bazy wyborczej, gdzie reprezentanci wielkiego przemysłu Anatolii, „anatolijskie tygrysy”, stali się trwałym zapleczem politycznym i finansowym AKP.

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, że „nowa Turcja” to nie tylko retoryka, ale i konkretne działania. Program *Hedef 2023* odnosi się także do doniosłych procesów industrialnych, społecznych i infrastrukturalnych, które są skutecznie realizowane na fali wzrostu gospodarczego. Jednocześnie rezygnacja z integracji europejskiej została zastąpiona przez ambitną politykę zagraniczną, która wykorzystując położenie Tur-

²² K. Mannheim, *Ideology and Utopia*, London–Henley 1979, s. 34.

cji, jej historię oraz dostępne zasoby *soft power* ma uczynić z niej regionalne mocarstwo. Koncepcja ta określana jest jako „strategiczna głębia”, a jej architektem jest Ahmet Davutoğlu²³, były minister spraw zagranicznych oraz premier. Kwestie powodzenia tego paradygmatu oraz możliwości jego zastosowania w praktyce są wysoce dyskusyjne, ale faktem jest, że „nowa” Turcja stała się dużo bardziej aktywnym graczem na arenie międzynarodowej, realizującym się w różnych regionach świata.

Wprowadzenie w Turcji systemu prezydenckiego, który wydaje się osobistą ambicją R.T. Erdoğan, otwartym czynią pytanie o przyszłość „nowej” Turcji. Wobec deklaracji, że projekt ten nie został zakończony, należy spodziewać się dalszej centralizacji władzy tego przywódcy oraz marginalizacji osłabionych politycznych przeciwników, przede wszystkim Partii Ludowo-Republikańskiej, CHP.

Bibliografia

Açikel F., *Muhafazakar Sosyal Mühendisliğin Yükselişi: „Yeni Türkiye”nin Eski Siyaseti*”, „Biririm” 2012, nr 276.

AK Parti 2023 Siyasi Vizyonu. *Siyaset, Toplum, Dünya – Büyük Millet, Büyük Güç. Hedef 2023*. 30 Eylül 2012, <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/akparti2023siyasivizyonuturkce.pdf>.

Akdoğan Y., *Muhafazakar Demokrasi*, Ankara 2003.

Anayasa değişikliği maddeleri tam metni, Yeni anayasa maddeleri nelerdir?, <http://www.cnnturk.com/video/turkiye/anayasa-degisikligi-maddeleri-tam-metni-yeni-anayasa-maddeleri-nelerdir>.

Başbakan Erdoğan: Çünkü CHP zihniyeti pisliktir, <http://www.milliyet.com.tr/basbakan-erdogan-cunku-chp/siyaset/detay/1720752/default.htm>.

Cizre Ü., *Introduction: The Justice and Development Party: Making Choices, Revisions and Reversal Interactively*, [w:] *Secular and Islamic Politics in Turkey: The Making of the Justice and Development Party*, red. Cizre Ü., New York, 2008.

Davutoğlu A., *Stratejik Derinlik. Türkiye'nin uluslararası konumu*, İstanbul 2001.

Demir Ö., Acar M., Toprak M., *Anatolian Tigers or Islamic Capital: Prospects and Challenges*, „Middle Eastern Studies” 2004, nr 40 (6).

Erdoğan: CHP Zihniyeti Yıkımdır, Ateştir, Ortahği Karıştırmaktır, <https://www.haberler.com/erdogan-chp-zihniyeti-yikimdir-atestir-ortaligi-8256595-haberi/>.

Erdoğan: İşte CHP zihniyeti bu!, <http://www.sozcu.com.tr/2014/gunun-icinden/erdogan-iste-chp-zihniyeti-bu-447488/>.

Erdoğan presidential palace cost soars for Turkey, <http://www.bbc.com/news/world-europe-29912398>.

Erdoğan 10 ay hapis, <http://www.milliyet.com.tr/1998/04/22/siyaset/siy00.html>.

²³ Zob. A. Davutoğlu, *Stratejik Derinlik. Türkiye'nin uluslararası konumu*, İstanbul 2001.

Kamrava M., *Pseudo-Democratic Politics and Populist Possibilities: The Rise and Demise of Turkey's Refah Party*, „British Journal of Middle Eastern Studies” 1998, nr 25.

Mannheim K., *Ideology and Utopia*, London–Henley 1979.

Özyurek E., *Modernlik Nostaljisi Kemalizm, Laiklik ve Gündelik Hayatta Siyaset*, İstanbul 2011.

Taslaman C., *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de İslam*, İstanbul 2011

Ulusal ve Resmi Bayramlar ile Mahalli Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri ve Tarihi Günlerde Yapılacak Tören ve Kutlamalar Yönetmeliği”nin yürürlüğe konulması, Karar Sayısı: 2012/3073, <http://resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120505-7.htm>.

Yeni Türkiye vizyonu, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2014/07/12/yeni-turkiye-vizyonu>.